

Тетяна Стеченко,
Людмила Ушакова
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка
ID ORCID 0000-0002-5672-3457
0000-0003-2951-4040

МІЖКУЛЬТУРНА СВІДОМІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Статтю присвячено розгляду проблеми міжкультурної свідомості, яка є результатом формування полікультурної мовної особистості в іншомовній освіті. Мета статті полягає у розкритті сутності зв'язку міжкультурної свідомості та полікультурної мовної особистості майбутніх учителів іноземних мов; у наданні визначень поняттям «свідомість», «полікультурна свідомість»; у дослідженні процесу її формування на заняттях з іноземних мов та виокремленні відповідних етапів. Результати проведеного дослідження дають можливість зробити висновок, що формування міжкультурної свідомості полягає в усвідомленні мови й культури та трансформації мислення по відношенню до іншої мови як феномену іншої культури.

Ключові слова: свідомість, міжкультурна свідомість, мовна особистість, полікультурна особистість, міжкультурна комунікація, іншомовна освіта, іноземна мова, майбутні вчителі.

Постановка проблеми. Найбільш вагомою ознакою ХХІ століття, яка не може не вплинути на освіту, зокрема на систему навчання іноземних мов (ІМ), є глобалізація. Відбувається зближення країн і народів, становлення єдиного взаємозалежного світу, в рамках якого розширюються економічні, політичні й культурні зв'язки між країнами. В таких умовах змінюється саме суспільство, яке стає полікультурним і характеризується розвитком як універсальних, глобальних ознак, так і збереженням самобутності культури кожної окремої етнічної групи. Окреслена ситуація зумовила необхідність формування полікультурного характеру мовної освіти, одним із напрямів удосконалення змісту якої є впровадження культурологічного підходу до навчання мови, що передбачає тісну взаємодію мови й культури її носіїв. Ця взаємодія реалізується мовною

особистістю, що інтегрує в собі ознаки мови, національної культури, а також філософські й психологічні характеристики особистості. Мова розглядається не як незалежна від мовця знакова система, а як засіб трансляції мислення, ментальності, культури, картини світу, мовної свідомості та комунікативної поведінки її носія. Такий підхід до вивчення ІМ потребує трансформації мислення і свідомості мовної особистості по відношенню до представників іншої культури та їхньої мови. Звідси витікає, що сьогодні одним із пріоритетних завдань іншомовної освіти є формування *міжкультурної свідомості*, перш за все, для подолання національного егоцентризму та як джерело рівних толерантних відносин у полікультурному суспільстві, що є однією з умов готовності до успішної міжкультурної комунікації.

Аналіз актуальних досліджень показав, що проблема навчання мови й культури, мовної особистості та мовної свідомості активно вивчається різними лінгвістичними дисциплінами: лінгвістикою, психолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою, онтолінгвістикою, лінгвокультурологією (праці Ю. Караулова, О. Кубрякової, З. Попової, Ю. Сорокіна, Й. Стерніна, Є. Тарасова, Н. Уфимцевої, Т. Чернігівської, Г. Яворської, Г. Подосиннікової та ін.). Актуальний у сучасній лінгвістиці когнітивний підхід (М. Алефіренко, В. Карасик, Ю. Караулов, В. Маслова, З. Попова, Ю. Сорокін та ін.) передбачає не лише звернення до статичного текстового мовного матеріалу, але й до мовної особистості як носія знань про світ, що є неможливим без аналізу мовної свідомості. У лінгводидактиці дослідженнями вторинної мовної особистості займаються такі науковці як І.І. Халєєва, Н.Д. Гальськова, С.Г. Тер-Мінасова, Х.С. Галієва, Н.О. Мамонтова, І.О. Голубовська, Ю.І. Пасов, Л.М. Синельникова, Т.В. Креч, А.В. Соломаха та ін. Необхідність формування міжкультурної свідомості розглядається у педагогічній сфері як шлях до розвитку толерантності в полікультурному суспільстві (Н. Бакуліна); як один із ключових аспектів формування соціокультурного компоненту у навчанні ІМ (А. Перова, Л. Уль'янова); як одна з цілей навчання ІМ у закладах вищої освіти (В. Мироненко) та ін.

Проте здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів формування міжкультурної свідомості, зокрема недостатньо дослідженими залишаються питання розгляду понять «свідомість», «полікультурна, міжкультурна свідомість»; та процес їх формування й розвитку на заняттях з ІМ, що і є **метою статті**.

Методи дослідження. Теоретичний та порівняльний аналіз наукової літератури з метою вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу. У центрі сучасної антропоцентричної парадигми стоїть поняття «особистість», що розглядається як суб'єкт суспільних відносин, носій свідомості та системи суспільно значущих якостей, детермінованих конкретно-історичними умовами життя суспільства (Філософський словник, 1986, с. 470).

В теорії мови й суміжних з нею дисциплінах центральне місце займає мовна особистість – наскрізна ідея нового етапу розвитку мовознавства, яка пронизує всі аспекти вивчення мови. Необхідність зміщення інтересів дослідження з об'єкта пізнання (сама мова) на суб'єкт (людина, творець висловлювань) підтверджує й думка Ю.М. Караулова, який вважає, що допоки моделі навчання мови будуть обмежуватися рамками системного представлення самої мови й не втручатимуться в структуру особистості, мовної особистості, вони приречені залишатися чимось зовнішнім, далеким по відношенню до об'єкта навчання мови (Караулов, 1987, с. 23).

Під мовною особистістю розуміють людину як носія мови, що розглядається з боку її здібностей до мовленнєвої діяльності; закріплений переважно в лексичній системі базовий національно-культурний прототип носія певної мови, сформований на основі світоглядних настанов, ціннісних пріоритетів і поведінкових реакцій (Воркачов, 2001, с. 64-72).

Така дефініція пояснюється тим, що мовна особистість формується в процесі соціалізації (процес включення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості (Філософський словник, 1986, с. 636) та інкультурації (засвоєння

людиною культурних норм, цінностей, надбань певного угруповання, набуття культурної ідентичності, тобто усвідомлення своєї належності до певної культури).

Мова як феномен культури виступає в такій ситуації засобом формування свідомості й менталітету мовної особистості, а також є показником рівня її сформованості. Через мову людина отримує уявлення про світ, суспільство, членом якого вона є, про культуру, про систему цінностей, моралі, поведінки, а відтак реалізує себе в певному комунікативному просторі у мовленнєвій діяльності та виступає як узагальнений образ носія культурно-мовних і комунікативно-діяльнісних цінностей, знань, установок і поведінкових реакцій, що включає весь спектр лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів, які відображають картину світу. Таким чином, соціальна сутність мови полягає у тому, що вона існує, перш за все, у мовній свідомості – колективній та індивідуальній. Відповідно мовний колектив, з одного боку, та індивідуум, з іншого, є носіями культури в мові (Карасік, 2002, с. 7).

У теорії навчання ІМ указують на вторинну мовну особистість, яка формується завдяки залученню до культури народу, мова якого вивчається, тобто до нерідної мови й культури, що робить її спроможною до адекватної взаємодії з представниками цієї культури й характеризується наявністю вторинної мовної та когнітивної свідомості. Подальший розвиток науки та зміни в оточуючому нас соціумі призводять до трансформації поняття «мовна особистість». Ситуація глобалізації викликає необхідність перегляду підходів до навчання іноземних мов у світлі полікультурної спрямованості процесу формування мовної особистості. За допомогою рідної мови людина починає пізнавати навколишній світ, входити до людської спільноти, долучатися до національної та світової культури. Вивчення ІМ, які не тільки виступають засобом міжкультурного спілкування, а й активно набувають статусу соціально-економічного й політичного інструменту порозуміння між різними представниками світової спільноти, сприяють формуванню нового типу особистості й суспільних відносин у багатомовному

полікультурному суспільстві. Такі реалії вимагають розширення кола мов у навчальних закладах та підвищення рівня володіння ними.

Мовна освіта XXI століття спрямована на розвиток плюрилінгвальності й полікультурності засобами всіх мов, якими володіє людина, що й є фундаментом для формування особистості відкритої для мовної і культурної різноманітності з розвинутою міжкультурною свідомістю, оскільки мова тримає у собі весь світ у мовленнєвому відображенні, це – світ культури, який знаходиться у свідомості людини.

Саме тому пріоритетного значення набувають поняття «полікультурна освіта», «міжкультурна освіта», «навчання мов у контексті діалогу культур і цивілізацій», реалізація ідей яких спрямована на оволодіння індивідом не тільки окремими стратегіями культурно-прийнятної поведінки в країнах, мови яких вивчаються, а й загальною стратегією орієнтації в полікультурному просторі.

Міжкультурна комунікація – діалог двох культур (рідної й іноземної, мова якої вивчається) розглядається в таких умовах лише як частина полікультурної комунікації, що являє собою взаємодію рідної культури з будь-якою іншою культурою, яка відбувається засобами мови глобальної комунікації – англійської або засобами інших мов. В таких умовах у більшій мірі затребуваною є не вторинна мовна особистість, яка у процесі навчання ІМ залучається лише до концептуальної системи носіїв іншої (іноземної) мови, а полікультурна мовна особистість, у якої сформована здібність і готовність до взаємодії з представниками різних країн і культур за рахунок знання їхньої концептуальної системи (Халяпіна, 2006, с. 18).

Проблема формування рис такої особистості полягає в тому, що традиційні підходи недостатньо враховують таку специфіку мови як відображення в ній системи культурних цінностей. Навчання мови – це навчання, як стати членом певної культури, щоб уміти доречно використовувати мову у різних комунікативних ситуаціях. Безперечно доцільним тут є зауваження С.Г. Тер-Мінасової щодо необхідності більш глибокого і ретельного вивчення світу (не мови, а світу) носіїв мови, їхньої культури в широкому етнографічному сенсі

слова, способу життя, національного характеру, менталітету, тому що реальне вживання слів у мові, реальна мовленнєва діяльність значною мірою визначається знанням соціального і культурного життя мовця саме мовою мовного колективу (Тер-Мінасова, 2000, с. 269).

Вивчення мови й відповідної культури йде паралельно з вивченням людини як мовної особистості, тому всі мови, якими володіє особа, розглядаються як органічні складові єдиного процесу формування плурілінгвальної полікультурної особистості, що забезпечує більш глибоке засвоєння і розуміння як національних, так і загальнолюдських моральних цінностей. Аналіз картини світу етносу, представленої у змістовому аспекті мови і є фундаментом для культурних стереотипів, допомагає зрозуміти, чим відрізняються національні культури, як вони доповнюють одна одну на рівні світової культури. Як наголошує Н.Д. Гальська, тільки у випадку, коли у свідомості студента поступово буде усунута «чужинність», закладена в понятті «іноземна мова», і переведена в розряд вторинної, але «не чужої» мови, «не чужої» культури, можна навчити носія картини світу однієї соціокультурної спільноти розуміти носія іншої концептуальної картини світу (Гальська, 2003, с. 50).

У якості загальної характеристики полікультурної мовної особистості, яка логічно впливає з теорії вторинної мовної особистості, може бути визначена її здібність до оволодіння компонентами концептуальних систем представників різних мов і культур. Тоді, поділяючи ту чи іншу картину світу з носіями певної мови, людина сприйме і певний погляд на світ.

Отже, із зазначеного вище можемо зробити висновок, що в основі формування полікультурної мовної особистості засобами ІМ як частини відповідної культури лежить трансформація її свідомості. У філософії *свідомість* – це властивий людині спосіб відношення до світу через суспільно вироблену систему знань, закріплених у мові, в усіх її смислах і значеннях; найвища форма відображення матерії. Людська свідомість є не «божим даром», не «даром природи», а продуктом матеріальної суспільно-трудової діяльності. Свідомість виникає в процесі становлення людського суспільства шляхом нагромадження

більш або менш узагальнених знань, які об'єктивувалися у мові і завдяки яким суспільна людина могла усвідомлювати навколишній світ і саму себе, пізнаючи явища дійсності через їх співвідношення з цими знаннями (Філософський словник, 1986, с. 599-600). Таке визначення дає підстави стверджувати, що свідомість – це набута якість особистості, відтак, її можна формувати й розвивати.

Звернення лінгвістики до свідомості носія мови – це нагальна проблема, що пов'язана з загальнонауковою тенденцією до врахування свідомості спостерігача в усьому пізнавальному комплексі, проте в лінгвістиці йдеться не про свідомість у широкому розумінні, а про доступну вивченню лінгвістичними методами вербалізовану її частину – мовну свідомість. Представники сучасної когнітивної лінгвістики дійшли висновку, що мовна свідомість – це особливий механізм, який забезпечує злиття, інтеграцію знання мови зі знаннями про світ. Мовна свідомість виникає як результат взаємодії одиниць знань про світ із мовними одиницями (Гапченко, 2011, с. 32). Саме тому пріоритетним завданням розвитку вторинної мовної особистості є формування вторинної мовної свідомості, яка наближує особистість до розуміння іншомовної картини світу. Говорячи про полікультурність мовної особистості, виникає потреба в дослідженні проблеми формування полікультурної або міжкультурної свідомості, яка, на наш погляд є, насамперед, свідомим ставленням індивідуума до того, що у світі існує багато мов і культур, відмінних від власної, й розумінням того, що вони так само формують мовну особистість – представника своєї лінгвокультури, поведінка й уявлення про світ якого може відрізнятися від своєї власної.

І.В. Переходько визначає полікультурну свідомість як здібність людини сприймати, розуміти й осмислювати явища полікультурного світу на основі усвідомлення себе суб'єктом культури через єдність представлень і знань про своєрідність культур, систем їх цінностей, необхідних для взаємодії з представниками інших національностей, вирішення професійних задач в умовах міжкультурної взаємодії у стилі співробітництва й толерантної поведінки (Переходько, 2014, с. 168).

Міжкультурна свідомість є одним із ключових аспектів формування соціокультурного компоненту майбутнього вчителя ІМ в моделі процесу навчання ІМ А.К. Петрової та Л.О. Уль'янової. Дослідниці вбачають формування міжкультурної свідомості через усвідомлення мови, усвідомлення культури та її пізнання через власний досвід. Розуміючи функцію мови у відповідній культурі, порівнюючи ключові поняття, феномени культури та їх лінгвістичний прояв у рідній та ІМ, виникає потреба розмірковувати й розтлумачувати їх для себе, усвідомлювати, як вони сприймаються носіями інших лінгвокультур. Так, через усвідомлення мови студенти отримують можливість зрозуміти взаємоз'язок між мовою і феноменами культури (наприклад, способи вітання, прощання, знайомства, формули ввічливості тощо). Усвідомлення мови допомагає побачити схожість та відмінність відносно певного феномену в рідній та ІМ. Лінгвістичні формули – зовнішні показники соціокультурних знань носіїв мови є переважно неусвідомленими і тому їх важко пояснити. Для того, щоб допомогти студентам зрозуміти такі соціокультурні особливості, необхідно спершу підвести їх до порівняння зі своєю власною неусвідомленою соціокультурною компетентністю, що потім допоможе їм усвідомити природу поведінки людей в цій чи іншій ситуації взагалі, почати мислити іноземною мовою, знаходити прийнятні способи поведінки в іншомовному суспільстві (Петрова, Уль'янова, 2016; Подосиннікова, 2018).

Аналіз сучасних досліджень з проблематики полікультурної свідомості дає можливість визначити поняття «міжкультурна свідомість майбутніх учителів іноземних мов» під яким ми розуміємо спосіб відношення до світу, властивий особистості, відкритої для мовної і культурної різноманітності, через усвідомлення мови, усвідомлення культури та суспільно вироблену систему знань, закріплених у мові, в усіх її смислах і значеннях.

Розгляд понять «свідомість», «міжкультурна свідомість» дають можливість розглянути питання формування та розвитку міжкультурної свідомості майбутніх учителів ІМ.

Так, за визначенням С.Г. Тер-Мінасової, суттєві особливості мови, а тим більше культури розкриваються під час співставлення в процесі порівняльного вивчення мов, а особливо культур. Учена наводить багато прикладів ситуацій міжкультурного непорозуміння і наголошує на неможливості «побачити» культурний бар'єр на рівні однієї культури. Якщо мовний бар'єр абсолютно очевидний, то культурний бар'єр стає явним лише завдяки співставленню рідної культури з чужими, відмінними від неї. Лише поза рамками своєї культури, тобто натрапивши на інше світобачення, світосприйняття, можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості й побачити різницю у концептосферах представників різних культур (Тер-Мінасова, 2000, с. 33-34). Кінцевою метою такої пізнавальної діяльності є присвоєння явищ іншомовної культури, що багаторазово пропускається крізь рідну культуру студента. В процесі переоцінювання факту рідної культури студент сприймає його, з точки зору представників іншої лінгвокультури й усвідомлює можливість іншої інтерпретації цього факту. При цьому з'являється розуміння того, що раніше було неусвідомленим, оскільки рідна картина світу була засвоєна ним мимовільно, несвідомо й не потребувала додаткового розуміння в силу того, що всі оточуючі володіли такою ж самою картиною світу (Буднік, 2012, с. 100).

Відповідно до теорії міжкультурного навчання засвоєння ІМ означає проникнення в індивідуальний і колективний менталітет і культуру іншого народу і передбачає знайомство з поглядами, оцінками й досвідом іншої культурної спільноти, оскільки за кожною національною мовою стоїть національно-культурна специфіка образу світу, що складається з елементів, які є невід'ємними й вагомими для даного народу. Саме тому навчання ІМ повинно бути спрямованим передусім на залучення студентів до концептуальної системи чужого лінгвосоціуму. Це означає усвідомлення того, що вони постійно повинні почувати себе у вимірах різних соціокультурних спільнот, рефлектуючи над специфікою різних лінгвосоціумів (Халєєва, 1989, с. 58-59).

У свою чергу, Д. Хопес і М. Беннетт запропонували варіанти розвитку особистості в результаті міжкультурного навчання, порівнюючи явища різних

культур. Вони вважають, що процес розвитку починається в стані етноцентризму (сприйняття й інтерпретація комунікативної поведінки інших крізь призму своєї культури, при цьому все своє визнається нормою, а чуже оцінюється критично як дивне, смішне, перебільшене, потворне і т.д.) того, хто навчається й закінчується тоді, коли мовна особистість свідомо приймає чужу культуру, почувавши себе при цьому комфортно, тобто переходить на позицію етнорелятивізму (визнання того, що цінності, вірування, шляхи формування висновків та поведінка інших є логічно пов'язаними і не існує абсолютно єдиної позиції для судження про мораль, знання та істину).

Автори розрізняють шість стадій розвитку, що відображають відношення мовної особистості до відмінностей між рідною та нерідними культурами:

1) стадія заперечення міжкультурних відмінностей, характерна для людей, які не мають ніякого досвіду спілкування з представниками інших культур і знайомих виключно з монокультурним середовищем;

2) стадія несприйняття міжкультурних відмінностей, в якій відмінності між культурами усвідомлюються, але при цьому ціннісні норми рідної культури приймаються як єдино правильні;

3) стадія мінімізації міжкультурних відмінностей передбачає визнання мовною особистістю права інших культур на відмінності в поведінці й сприйнятті, але визнання лише таких універсальних цінностей, які співпадають з рідною культурою;

4) стадія визнання міжкультурних відмінностей з усвідомленням різниці у поведінці й світобаченні представників інших культур, але без позитивної чи негативної оцінки;

5) стадія адаптації до міжкультурних відмінностей, коли вторинна мовна особистість усвідомлює культурні відмінності й варіює свою поведінку в залежності від культурної специфіки ситуації, не зазнаючи при цьому дискомфорту, що свідчить про набуття нею здібностей до комунікативної комунікації;

б) стадія інтеграції міжкультурних відмінностей, яка передбачає вміння мовної особистості перемикати своє сприйняття й поведінку між двома або кількома культурами, відчуваючи себе в залежності від обставин, представником тієї чи іншої культури. Як правило, ця стадія означає бікультурну чи полікультурну ідентичність мовної особистості і досягається, перш за все, людьми, які пройшли процес соціалізації чи інкультурації на межі двох чи декількох культур, наприклад, діти від змішаних шлюбів (Беннетт, 1998, с. 179-196).

Розгляд основних варіантів розвитку міжкультурної особистості дає підставу стверджувати, що їх визначення розкриває сутність глибинних процесів у свідомості, яка трансформується під впливом аналізу, пізнання, усвідомлення культурних феноменів нової мови. Усвідомлення мови й усвідомлення культури, порівняння культурних феноменів рідної та ІМ є основою для формування міжкультурної свідомості полікультурної мовної особистості майбутніх учителів ІМ. Як результат, рідна й нерідна мови (так само як і рідна й нерідна культури) в дидактичному відношенні матимуть рівноправний статус. Це зумовить погляд на нову мову не як на іноземну й чужу по відношенню до рідної, а як на ще одну мову й культуру, які необхідно вивчати, входити в них, пропускати через себе, свою свідомість, своє світобачення (Тер-Мінасова, 2000, с. 191).

Стає цілком зрозумілим, що нічого не можна пізнати без порівняння, а єдність мови й мислення не дає нам можливості відокремити думку від способів її вираження, саме тому проникнення в іншу культуру відбувається через призму своєї власної культури. Такий етноцентризм з точки зору вчених є неминучим і його необхідно враховувати в процесі навчання /оволодіння іншомовною культурою.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Дослідження та аналіз понять «особистість», «мовна особистість», «свідомість», «міжкультурна свідомість» показали безперечний зв'язок і взаємодію полікультурної мовної особистості та міжкультурної свідомості. Особистість є носієм свідомості, а свідомість – це суспільна система знань, закріплених у мові, відтак мова як феномен культури виступає в такій ситуації засобом формування свідомості й

менталітету мовної особистості, а також є показником рівня її сформованості. Свідомість є не вродженою якістю особистості, а набутою в процесі соціалізації та інкультурації, проте міжкультурна свідомість в рамках освітнього простору формується у процесі вивчення ІМ та культур і є одним із показників сформованості полікультурної мовної особистості, яка на основі аналізу мовних засобів і мовленнєвої поведінки здатна визначати зміст концептів, якими оперує партнер з комунікації й, у відповідності до їх змісту, вибирати адекватні комунікативні стратегії й вийти за рамки власної культури та набутти властивостей медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності. Формування міжкультурної свідомості полягає в усвідомленні мови й усвідомленні культури та трансформації мислення по відношенню до іншої мови як феномену іншої культури. Проте для ефективного рівня сформованості міжкультурної свідомості майбутніх учителів ІМ мов необхідна відповідна науково обґрунтована модель, розроблення якої і є перспективним напрямком подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будник, А. С. (2012). Межкультурный подход к обучению иностранным языкам в общеобразовательной школе. *Вестник БГУ*, 15. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhkulturnyy-podhod-kobucheniyuinostrannym-yazykam-v-obscheobrazovatelnoy-shkole>. (Budnyk, A. S. (2012). Intercultural approach to teaching the foreign languages at a comprehensiveschool. *BGU Bulletin*, 15. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhkulturnyy-podhod-kobucheniyuinostrannym-yazykam-v-obscheobrazovatelnoy-shkole>).
2. Воркачев, С. Г. (2001). Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*, 1, 64 – 72. (Vorkachov, S. G. (2001). Linguocultural studies, linguistic personality, concept, the development of anthropologic paradigm in Linguistics. *Philological sciences*, 1, 64 – 72).
3. Гальскова, Н. Д. (2003). *Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя*. – Москва: АРКТИ. (Halskova, N.D. (2003). *Modern methodology in foreign languages teaching: Teacher's manual*. – Moscow: ARKTI).
4. Гапченко, О. (2011). Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету імені*

Тараса Шевченка, 22, 31– 34. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. (Gapchenko, O. (2011). People's lingual consciousness as the object of linguistic investigations. *Taras Shevchenko Kyiv National University Bulletin*, 22, 31 – 34. Literary criticism. Linguistics. Folkloristics)

5. Карасик, В. И. (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена. (Karasik, V. I. (2002). *Language circle: personality, concepts, discourse*. Volgograd: Peremena.)

6. Караулов, Ю. Н. (1987). *Русский язык и языковая личность*. Москва. (Karaulov, Y.N. (1987). *Russian language and linguistic personality*. Moscow).

7. Переходько, И. В. (2014). Развитие межкультурных умений как условие формирования поликультурного сознания студентов. *Вестник ОГУ*, 2, 163. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-mezhkulturnyh-umeniy-kak-uslovie-formirovaniya-polikulturnogo-soznaniya-studentov>. (Perekhodko, I. V. (2014). The development of cross-cultural skills as a condition of multicultural studentsconsciousness's formation. *OGU Bulletin*, 2, 163. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-mezhkulturnyh-umeniy-kak-uslovie-formirovaniya-polikulturnogo-soznaniya-studentov>).

8. Перова, А. К., Ульянова, Л. А. (2016). Формирование интеркультурного сознания будущих учителей иностранного языка через осознание языка, осознание культуры и ее опытное познание. *Вестник БГУ*, 2 (28). Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-interkulturnogo-soznaniya-buduschih-uchiteley-inostrannogo-yazyka-cherez-osoznanie-yazyka-osoznanie-kultury-i-ee-opytное> (Perova, A. K., Ulianova, L. A. (2016). The formation of intercultural consciousness of future foreign language teachers due to lingual perception, cultural knowing and its experienced cognition. *BGU Bulletin*, 2 (28).Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-interkulturnogo-soznaniya-buduschih-uchiteley-inostrannogo-yazyka-cherez-osoznanie-yazyka-osoznanie-kultury-i-ee-opytное>).

9. Подосиннікова, Г. (2018). Методична типологія труднощів навчання ідіоматичного розмовного мовлення майбутніх учителів англійської мови. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. *Наук. журнал*, 4 (78), 172 – 185. Суми. Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. (Podosynnikova, G. (2018). Methodological typology of difficulties how to teach future English teachers the idiomatic colloquial speech. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. *Scientific journal*, 4 (78), 172 – 185. Sumy. A. S. Makarenko SumDPU Edition).

10. Тер-Минасова, С. Г. (2000). *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва: Слово. (Ter-Minasova, S.H. (2000). *Language and cross-cultural communication*. Moscow: Slovo.

11. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука (1986). К.: Голов. ред. УРЕ. Philosophical dictionary. V. I. Shynkaruk (Ed.). Kyiv: Chief Edition URE.

12. Халеева, И. И. (1989). *Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков)*. Монография. Москва. Высшая школа. (Khaleieva, I. I. (1989). *The basics of theoretical teaching to understand the foreign language (translators' preparation)*. Monograph. Moscow. Highterschool).

13. Халяпина, Л. П. (2006). *Методическая система формирования поликультурной языковой личности посредством интернет-коммуникации в процессе обучения иностранным языкам* (автореф. дис. докт. пед. наук:13.00.02). Санкт-Петербург. (Khaliapina, L.P. (2006). *Methodological system of forming policultural language personality with the help of the internet communication while foreign languages teaching* (DSc thesis abstract). Saint Petersburg.

14. Bennett, M. J. (1998). *The Intercultural Development Inventory (IDI) Manual*. Portland: The Intercultural Communication Institute, 277–299.

РЕЗЮМЕ

Татьяна Стеченко, Людмила Ушакова. Межкультурное сознание как результат формирования поликультурной языковой личности будущих учителей иностранных языков.

Статья посвящена проблеме межкультурного сознания, которое является результатом формирования поликультурной языковой личности в иноязычном образовании. Цель статьи состоит в раскрытии связи межкультурного сознания и поликультурной языковой личности будущих учителей иностранных языков; в определении понятий «сознание», «межкультурное сознание»; в исследовании процесса его формирования на занятиях по иностранному языку и рассмотрении соответствующих этапов. Результаты исследования дают возможность сделать вывод о том, формирование межкультурного сознания состоит в осознании языка и культуры, а также трансформации мышления по отношению к другому языку как феномену другой культуры.

Ключевые слова: сознание, межкультурное сознание, языковая личность, поликультурная личность, межкультурная коммуникация, иноязычное образование, иностранный язык, будущие учителя.

SUMMARY

Tetiana Stechenko, Lyudmila Ushakova. Intercultural consciousness as a result of the formation of a multicultural linguistic personality of future foreign language teachers

The article is dedicated to the issues of intercultural consciousness, which is defined as the consequence of the formation of a polycultural linguistic personality in foreign language education. The purpose of the article is to reveal the essence of the connection between the intercultural consciousness and the multicultural linguistic personality; defining the concepts "consciousness", "multicultural consciousness"; investigating the process of its formation during foreign language lessons and distinguishing the appropriate stages. Theoretical and comparative analysis of scientific literature in order to reveal the state of development of the investigated problem were the dominant methods of research.

Consciousness is the acquired quality of personality and social system of knowledge, fixed in the language. Therefore language as a cultural phenomenon in

such case appears as the means of forming the consciousness and mentality of the linguistic personality, as well as an indicator of the level of its formation.

Multicultural consciousness is the ability of the person to perceive, understand and comprehend the phenomena of the multicultural world that based on self-awareness of the subject of culture through the unity of representations and knowledge about the peculiarity of cultures, systems of their values, necessary for interaction with representatives of other nationalities, solving professional problems in terms of intercultural interaction relying on cooperation and tolerant behavior.

The formation of polycultural consciousness involves six stages of personality development that reflect the linguistic personality relation to the differences between native and non-native cultures, namely: 1) the stage of denying intercultural differences; 2) the stage of rejecting intercultural differences; 3) the stage of minimizing intercultural differences; 4) the stage of recognizing intercultural differences with awareness of the difference in the behavior and worldview of other culture representatives, but without any assessment; 5) the stage of adaptation to intercultural differences; 6) the stage of integration of intercultural differences.

The results of the conducted research give an opportunity to conclude, that the formation of intercultural consciousness is to realize cultural language and awareness as well as transformation of mentality in relation to another language as a phenomenon of another culture. Intercultural consciousness within the educational space is formed in the process of studying foreign languages and cultures. It is one of the indicators of a polycultural linguistic personality. An appropriate scientifically substantiated model, the development of which is a promising direction of further research is required for the efficient level of formation the intercultural consciousness of future foreign languages teachers.

Keywords: consciousness, intercultural consciousness, linguistic personality, multicultural personality, intercultural communication, foreign language education, foreign language, future teachers.